

חקר ועיון

הרב יצחק זילבר
ירושלים

בענין מספר הפסוקים, התיבות והאותיות שבתורה

גרסינן במסכת קידושין (דף ל, א): "לפיכך נקראו ראשונים סופרים שהיו סופרים כל האותיות שבתורה, שהיו אומרים וא"ו דגחון (ויקרא יא, מב) חציין של אותיות של ס"ת, דרש דרש (ויקרא י, טז) חציין של תיבות, והתגלח (ויקרא יג, לג) חציין של פסוקים, יכרסמנה חזיר מיער (תהלים פ, יד) עי"ן דיער חציין של תהלים, והוא רחום יכפר עון (תהלים עח, לח) חציו דפסוקים. בעי רב יוסף, וא"ו דגחון מהאי גיסא או מהאי גיסא, א"ל גיטי ס"ת ואימיניהו, מי לא אמר רבה בר בר חנה, לא זזו משם עד שהביא ס"ת ומנאום, א"ל אינהו בקיאי בחסירות ויתירות אנן לא בקיאינן. בעי רב יוסף, והתגלח מהאי גיסא או מהאי גיסא, א"ל אביי, פסוקי מיהא ליתנ ליימגוה, בפסוקי נמי לא בקיאינן, דכי אתא רב אחא בר אדא אמר, במערבא פסק ליה להאי קרא לתלתא פסוקי, ויאמר ה' אל משה הנה אנכי בא אליך בעב הענן (שמות יט, ט). ת"ר חמשת אלפים ושמונה מאות ושמונים ושמונה פסוקים הוו פסוקי ס"ת, יתר עליו תהלים שמונה, חסר ממנו דברי הימים שמונה", עכ"ל הגמ'.

אחר העיון ובדיקת אותיות, תיבות ופסוקי התורה, נמצא כי וא"ו דגחון אינה האות האמצעית, דרש דרש אינו אמצע התיבות, והתגלח אינו אמצע הפסוקים, עי"ן דיער אינו חצי תהלים, והוא רחום יכפר עון אינו במחצית פסוקי תהלים, מנין פסוקי התורה הינו 5845 פסוקים ולא 5888, תהלים מונה 2528 פסוקים ואינו מרוכה מהתורה, וכדברי הימים ישנם 1656 פסוקים בלבד.

אולם חז"ל לא כתבו דברים בלתי מדוייקים, "כי לא דבר ריק הוא מכס", מה שכתוב בתורה ונאמר בחז"ל אינו דבר ריק, אך אם אתה רואה כי ריק הוא — "מכס" — זה מפני שאצלך הוא ריק, ואתה אינו מבינו, וצריך לעיין וליגע, ויגעת ומצאת תאמין.

ענין וא"ו דגחון

בלמדי את הסוגיה הנ"ל עם בני ר' בן ציון שיחי, חשבנו שאולי הכוונה לאותיות המשונות שבתורה, ולא לכל אותיות התורה. בדקתי ומצאתי כי ישנן שתי גירסאות בדבר, לפי ספרי התורה שלנו ישנן 16 אותיות גדולות וקטנות, ולדעת רבינו יוסף טוב עלם (מובא במחזור ויטרי חלק ב' עמ' 673) ישנן 32 אותיות משונות. ולפי שתי הדעות, ו' דגחון הינה האות האמצעית, 8 מצד אחד ו-8 מהצד השני לדעה אחת, או 16 מצד אחד ו-16 מצד השני לדעה השניה. ואולי אפשר לדייק כן מלשון הגמ', שלא כתוב חציין של אותיות התורה, כפי שכתוב לעיל מיניה, "שהיו סופרים כל האותיות שבתורה", אלא כתוב "חציין של אותיות של ספר תורה" — כמו שכותבים אותן בספר תורה.

וברמב"ם בפ"ז מהל' ספר תורה ה"ח כתב וז"ל: "ויזהר באותיות הגדולות ובאותיות הקטנות וגו' כמו שהעתיקו הסופרים איש מפי איש" עכ"ל. ורבינו בחיי עה"ת כתב: "והנה

מוריה, שנה עשרים ושנים, גליון א—ב (דנג—דנד), אלול תשנ"ח

זה משלימות התורה ומן הרמזים הצפונים באותיותיה, כי ע"כ באו בתורה אותיות הפוכות ותלויות, וכן עקומות ולפופות, וכן גדולות וקטנות, וכן מנומרות ונקודות, עכ"ל. אם נקח את האותיות המשונות בספרי התורה שלנו, גדולות וקטנות, מלבד הוא"ו קטיעא של "את בריתי שלום" (במדבר כח, יח) שזהו מקרה יחיד בכל התנ"ך, אזי נקבל את התמונה הבאה:

בראשית

בְּרֵאשִׁית (א, א) — ב' גדולה

בְּהֵבְרָאם (ב, ד) — ה' קטנה

וּלְבַכְתָּה (בג, ב) — כ' קטנה

קִצְתִּי בַחַיִּי (כז, מו) — ק' קטנה

שמות

נֶצַר חֶסֶד (לד, ז) — נ' גדולה

אֶחָד (לד, יד) — ר' גדולה

ויקרא

וַיִּקְרָא (א, א) — א' קטנה

מִוִּקְדָּה (ו, ב) — מ' קטנה

גַּחֲוֶן (יא, מב) — ו' גדולה

וְהַתְגַּלַּח (יג, לג) — ג' גדולה

במדבר

יִגְדַל (יד, ז) — י' גדולה

דברים

שִׁמְעָה (ו, ד) — ע' גדולה

אֶחָד (ו, ד) — ד' גדולה

וַיִּשְׁלַחֲכֶם (כט, כז) — ל' גדולה

הַלְדִּי (לב, ו) — ה' גדולה

תִּשְׂאֵי (לב, יח) — י' קטנה

ס"ה עד גחון (ולא עד בכלל) $4+2+2=8$ אותיות משונות. ומגחון עד סוף התורה $2+1+5=8$ אותיות משונות. גחון מהאי גיסא — ראשון מצד שמאל.

אם נבדוק עתה את האותיות המשונות ע"פ גירסת רבי יוסף טוב עלם, אזי נתקבל התמונה הבאה:

בראשית

בְּרֵאשִׁית (א, א) — ב' גדולה

בְּהֵבְרָאם (ב, ד) — ה' קטנה

וּלְבַכְתָּה (בג, ב) — כ' קטנה

קִצְתִּי (כז, מו) — ק' קטנה

וּבַהֲעֵטִיף (ל, מב) — פ' גדולה

הַכְזוֹנָה (לד, לה) — ז' גדולה

הַכְּלִילִי (מט, יד) — ח' גדולה

שְׁלִשִׁים (נ, כג) — ס גדולה

5 גדולות+3 קטנות =
8 אותיות משונות

מוריה, שנה עשרים ושנים, גליון א—ב (רנג—רנד), אלול תשנ"ח

שמות

כי טֹוב הוא (ב, ב) — ט' גדולה
 צֵא (יא, ח) — צ' גדולה
 צִיץ (כח, לו) — צ' גדולה
 נָצַר (לד, ז) — נ' גדולה
 אַחַר (לד, יד) — ר' גדולה

ויקרא

ויקראֹ (א, א) — א' קטנה
 מֹוקדה (ו, ב) — מ' קטנה
 גַחֹון (יא, מב) — ו' גדולה
 והתגַלח (יג, לג) — ג' גדולה

במדבר

ויהֵם (יג, ל) — ס' גדולה
 יגַדל (יד, יז) — ד' גדולה
 מָה טובו (כד, ה) — מ' גדולה
 משפֹטן (כו, ה) — נ' גדולה
 וטהרתֵם (לא, כד) — ס' קטנה

דברים

שמעֵ (ו, ד) — ע' גדולה
 אַחַר (ו, ד) — ד' גדולה
 מִמַּרִים (ט, כד) — מ' קטנה
 קָן (כב, ו) — ק' גדולה
 והתמכֹרתם (כח, סח) — כ' גדולה
 וישלכֵם (כט, כז) — ל' גדולה
 ופֹתלתל (לב, ה) — פ' גדולה
 הִלדִי (לב, ו) — ה' גדולה
 תשיֵ (לב, יח) — י' קטנה
 אֲשרִיך (לג, כט) — א' גדולה

5 גדולות =
 5 אותיות משונות

שתיים גדולות+שתיים קטנות =
 4 אותיות משונות

4 גדולות+1 קטנה =
 5 אותיות משונות

8 גדולות+2 קטנות =
 10 אותיות משונות

ס"ה עד גחון (עד ועד בכלל) $16=3+5+8$ אותיות משונות, ומגחון עד סוף התורה
 $16=10+5+1$ אותיות משונות, גחון מהאי גיסא — אחרון מצד ימין.
 ויתכן שזו היא בעייתו של רב יוסף "וא"ו דגחון מהאי גיסא או מהאי גיסא" — האם
 גחון הוא ראשון מצד שמאל או אחרון מצד ימין, כלומר האם גירסתנו היא הנכונה, או
 שמא גירסתו של רבי יוסף טוב עלם, ותשובת הגמ' "אנן לא בקיאין".

ענין דרש דרש

"דרש דרש (ויקרא י, טז) חציין של תיבות" (קידושין ל, א). ראיתי בספר "אהבת תורה"
 (קראקא תרס"ה) לרבי פנחס זלמן סג"ל איש הורוויץ בעמוד ד', שמעלה אפשרות שמדובר
 על חציין של התיבות הכפולות שבתורה, כגון השרץ השרץ (בראשית ז, כא).
 בדקתי בכל התורה, ומצאתי כי ישנם 91 מקרים של תיבות כפולות. ואם נוריד מתוכם את "לך
 לך" (בראשית יב, א) ואת "שם שם" (שמות טו, כה) שהם תיבות כפולות, אך שורשים נפרדים,

מוריה, שנה עשרים ושנים, גליון א—ב (רנג—רנד). אלול תשנ"ח

אזי ישארו 89 מקרים שהאמצעי בהם הוא "דרש דרש", 44 לפניו ו-44 לאחריו. ומענין שפה הגמ' לא שואלת מהאי גיסא או מהאי גיסא, כי הגמ' ידעה שזה באמצע. ואלו הם ה-89:

בראשית	גאה גאה (טו, כא)
הרמש הרמש (א, כו)	יום יום (טז, ה)
זרע זרע (א, כט)	בבקר בבקר (טז, כא)
זרע זרע (א, כט)	מעט מעט (כג, ל)
נח נח (ו, ט)	בבקר בבקר (ל, ז)
שבעה שבעה (ז, ב)	ד' ד' (לד, ו)
שבעה שבעה (ז, ג)	בבקר בבקר (לו, ג)
שנים שנים (ז, ט)	איש איש (לו, ד)
הרמש הרמש (ז, יד)	בהרות בהרות (יג, לח)
שנים שנים (ז, טו)	איש איש (טו, ב)
מאד מאד (ז, יט)	איש איש (יז, ג)
השרץ השרץ (ז, כא)	איש איש (יז, ח)
הרמש הרמש (ח, יז)	הגר הגר (יז, י)
שם שם (יא, י)	הגר הגר (יז, יג)
תרח תרח (יא, כז)	איש איש (יח, ו)
כֹּאֲרֵת כֹּאֲרֵת (יד, י)	הגר הגר (יט, לד)
עצר עצר (כ, יח)	איש איש (כ, ב)
אברהם אברהם (כב, יא)	הגר הגר (כ, ב)
אברהם אברהם (כה, יט)	איש איש (כ, ט)
האדם האדם (כה, ל)	איש איש (כב, ד)
יצא יצא (כז, ל)	איש איש (כב, יח)
מאד מאד (ל, מג)	איש איש (כד, טו)
עדר עדר (לב, יז)	
מלך מלך (לו, לא)	
טרף טרף (לז, לג)	
יום יום (לט, י)	
העד העד (מג, ג)	
שכלתי שכלתי (מג, יד)	
טרף טרף (מד, כח)	
יעקב יעקב (מו, ב)	
	ויקרא
	אשם אשם (ה, יט)
	בבקר בבקר (ו, ה)
	דרש דרש (י, טז)
	השרץ השרץ (יא, מא)
	השרץ השרץ (יא, מב)
	השרץ השרץ (יא, מג)
	במדבר
	איש איש (א, ד)
	איש איש (א, מד)
	נחונם נחונם (ג, ט)
	חמשת חמשת (ג, מז)
	איש איש (ד, יט)
שמות	
דלה דלה (ב, יט)	
משה משה (ג, ד)	
כה כה (ז, טז—יז)	
חמרים חמרים (ח, י)	
גאה גאה (טו, א)	

מוריה, שנה עשרים ושנים, גליון א—ב (רנג—רנד), אלול תשנ"ח

בענין מספר הפסוקים התיבות והאותיות שבתורה

עשרון עשרון (כח, כט)	איש איש (ד, מט)
עשרון עשרון (כט, י)	איש איש (ה, יב)
יצא יצא (לה, כו)	אמן אמן (ה, כב)
	עשרה עשרה (ז, פו)
דברים	נתנים נתנים (ח, טז)
בדרך בדרך (ב, כז)	איש איש (ט, י)
מעט מעט (ז, כב)	ירק ירק (יב, יד)
שנה שנה (יד, כב)	מאד מאד (יד, ז)
צדק צדק (טז, כ)	יום יום (יד, לד)
מעלה מעלה (כח, מג)	מטה מטה (יז, יז)
מטה מטה (כח, מג)	הקרב הקרב (יז, כח)
אני אני (לב, לט)	עשרון עשרון (כח, כא)

ס"ה 89 תיבות כפולות, 44 קודם דרש דרש, ו-44 לאחריו.

ענין והתגלח חציין של פסוקים

אחר העיון והבדיקה, חושבני כי יתכן להסביר שהכוונה היא על הפסוקים שבהם מופיעות אותיות גדולות. כפי שהובא כבר לעיל, ישנן בדבר זה שתי נוסחאות, ע"פ גירסת ספרי התורה שלנו יש 9 פסוקים כאלו, וע"פ גירסת רבי יוסף טוב עלם יש 23 פסוקים כאלו. ולפי שתי הנוסחאות "והתגלח" הינו הפסוק האמצעי.

ענין עי"ן דיער

"עי"ן דיער חציין של תהלים" (קידושין דף ל, א). ויש לדקדק האם הכוונה לחצי התיבות, או לחצי האותיות. ומסתבר כי הכוונה היא לחצי האותיות, משום שאחרת מדוע נקטו באות ע' דוקא. ובאמת בעין יעקב הגירסא היא "עי"ן דיער חציין של תהלים באותיות". אולם הרש"ש מדקדק מדלא קאמר: חציין של אותיות, כדאמר גבי ס"ת, שהכוונה היא גם לתיבות וגם לאותיות. ומוסיף הרש"ש, כי טרח ומנה, ומצא שיותר מאלפים תיבות יתירים בחצי הראשון עד מיער. אף אני בדקתי בספר תהלים הכתוב כמעט בשוה בכל דף, ומצאתי למעלה משני דפים ומחצה עדיפים בחצי הראשון ע"פ האחרון. בדקתי, אולי הכוונה היא לאותיות המשונות שבתהלים, ומצאתי כי קיימות מספר גירסאות בזה, ואלו הן:

- לשׂא (כד, ד) — ו' זעירא או קטיעא
- הלעולמים (עז, ח) — ה' רבתי
- אָרמו (עז, יח) — ו' זעירא (ס"א)
- מיעַר (פ, יד) — ע' תלויה
- וכָנה (פ, טז) — כ' רבתי
- קָן (פר, ד) — ק' רבתי
- המרו (קז, יא) — ה' זעירא (ס"א)

בין לפי הגירסא המקובלת ובין לפי גירסת הס"א, ע' דיער הוא חציין של אותיות המשונות בתהלים.

מוריה, שנה עשרים ושנים, גליון א—ב (רנג—רנד). אלול תשנ"ח

ולפי גירסת רבי יוסף טוב עלם, האותיות המשונות הן:

עֵל כֵּן (יח, נ) — ע' גדולה
ונפשׁו (כב, ל) — ו' קטנה
הֵלְעוּלְמִים (עז, ח) — ה' גדולה
מֵיעֵר (פ, יד) — ע' תלויה
וּכְנָה (פ, טז) — כ' גדולה
קֵן (פר, ד) — ק' גדולה

אף לפי נוסחא זו יוצא, שע' דיער נמצאת במחצית האותיות המשונות. ומענין, דכל אותיות ותיבות אלו משונות הן, כלומר, ע' דיער תלויה, ו' דגתון רבתי, דרש דרש שתי תיבות סמוכות, והתגלח הג' רבתי, וזו ראייה להשערתנו, וה' יאיר עינינו בתורתו.

ענין והוא רחום חציו דפסוקים

מקובל כי מספר פסוקי התהלים, הוא 2527, אולם זו היא שגיאה, ומספרם האמיתי הוא 2528. חצי מהמנין לפי"ז הוא 1264, כלומר הפסוק "ויפתוהו בפיהם ובלשונם יכזבו לו", אך לא יאה לעשות סימן עם פסוק זה. הפסוק שלאחריו הוא "וליכם לא נכון עימו ולא נאמנו בכריתו" וגם פסוק זה אינו מתאים לסימן, ולאחריו בא הפסוק "והוא רחום יכפר עון" וכו'.

בענין מספר הפסוקים שבתורה

"ת"ר חמשת אלפים ושמונה מאות ושמונים ושמונה פסוקים הוו פסוקי ס"ת, יתר עליו תהלים שמונה, חסר ממנו דברי הימים שמונה".
ויש להקשות, דבכל החומשים מצויין כי מספר הפסוקים 5845. ועוד, מדוע השוו חז"ל לתהלים ודברי הימים, ולא למשל מישעיהו ומשלי וכדו'. ועוד, מה שהקשו תוס', דע"כ מנין פסוקי התורה הרבה יותר מתהלים, ועי' מש"כ המהרש"א ליישב בדוחק רב. וכבר כתבנו לעיל דמנין התהלים הוא 2528, וכך מנין דברי הימים הוא 1656.
וראיתי עין יעקב קטן ע"פ "קנמן בשם" מר' יהודה אידל הלוי עפשטיין, שראה בספר ישן נושן "כתר תורה" ביאור נפלא.

בגמ' לפני זה נאמר "לפיכך נקראו ראשונים סופרים שהיו סופרים כל האותיות שבתורה", ולחז"ל היתה מסורת שמספר פסוקי התורה 5888, אך בתורה ישנם 5845 בלבד, באו חז"ל ואמרו, שנוסף לפסוקי התורה נמצאים שמונה פסוקי תורה בתהלים, ושלושים וחמישה פסוקים בדברי הימים, וסימנך "והמה בכתובים". ומדוע אמרו חסר ממנו דברי הימים שמונה — לתועלת הזכרון והשינון אמרו כן, משום שהספרה 8 נאמרה כאן פעמים רבות, בתורה 5888, ויתר עליו בתהלים 8, לכך אמרו חסר ממנו ד"ה 8, כלומר מה שחסר בתורה מלבד השמונה שבתהלים, כולם נמצאים בד"ה.

ומעתה מדוייקת לשון הגמ' "הוו פסוקי תורה" ולא נאמר בתורה 5888 פסוקים, זאת משום שלא כל הפסוקים נמצאים בתורה, אלא שכולם הם "פסוקי תורה".